

IN MEMORIAM

**TVÅ BREV TILL TORSTEN
– KAKSI KIRJETTÄ TORSTENILLE**

Bergen 20 september 2022

Kära Torsten,

Jag hoppas att du har det bra!

Den 6 december i fjol blev jag kontaktad av din son Henrik, som berättade att du var borta. Även om du var 87 år så kom det som en chock för mig, eftersom vi nyligen hade pratat i telefon. Det som är till tröst, är att du fridfullt fick somna in i ditt eget hem och inte på ett sjukhus. Jag har fortfarande svårt att tro att du faktiskt är borta och har inte ännu heller klarat av att radera ditt nummer från min telefon. På grund av den rådande korona pandemin hade vi inte träffats på länge utan de sista åren pratade vi på telefon eller skrev e-post till varandra. Det finns så mycket som jag fortfarande skulle vilja berätta för dig och saker som blev osagda.

Vi träffades första gången år 1994 då jag var en ung och mycket oerfaren arkeologistudent. Nationalmuseet arbetade frenetiskt med den nya förhistoriska utställningen och jag hoppade in, bokstavligen sittande vid en dator mellan dig och Marianne Schauman-Lönnqvist, för att översätta de finskspråkiga texterna till svenska. Först var jag livrädd där jag satt mellan er, två högt uppskattade och respekterade arkeologer från Museiverket och jag vågade nog inte säga så mycket. Men med åren kände jag att vi kom varandra närmare och blev vänner. Idag skulle jag beskriva dig som en man med ett varmt hjärta. Det fanns ingen orsak för mig att vara rädd, men jag respekterade dig mycket då och gör det fortfarande.

Du var en fantastisk person med en beundransvärt stor allmänbildning, alltid artig men även mycket underhållande och rolig. Det var lätt att prata med dig och

jag var alltid på gott humör efter våra möten. Vi brukade ibland äta räksmörgåsar på Café Aalto i Akademiska bokhandeln i Helsingfors. Kyrksundets vikingatida handelsplats var ofta på agendan och du ville att jag skulle ta över forskningen där. Senare bjöd du även mig hem till dig, också då bjöds smörgåsar som du hämtat från Fazers konditori, alltid med något sött till efterrätt. Detta serverades på knallgula blommiga porslinsinstallrikar vilket kändes extra hemtrevligt, eftersom det var en likadan servis som mina föräldrar en gång fått i bröllopsgåva. Där satt vi i ditt kök och pratade om arkeologi men nu även om personliga saker, som t.ex. din fru Helena eller dina barn och barnbarn. Du var så stolt över dina fyra söner!

Ett arkeologiskt minne som jag gärna vill dela med dig och alla andra som läser detta är då vi hade svenska arkeologikollegor från Uppsala universitet på besök i Finland i september 2007. Jag ordnade en ekskursion, som bland annat tog oss till Sjundeå. Då anade jag inte att detta skulle bli min nya hemort ett par år senare. Du guidade oss på Dalamalms stenåldersboplat, eftersom du lett utgrävningarna där. Du var redan pensionär och spenderade mycket tid på ditt sommarställe i Lojo så det var på ett lämpligt avstånd. Som järnåldersarkeolog var jag inte så intresserad av att gå på en åker och leta efter keramik så jag släntrade efter alla de andra tillsammans med en svensk kollega. Sällan har jag blivit lika förvånad som när vi plötsligt såg ett svärd ligga i åkerkanten! Jag och Daniel stod och stirrade på svärdet i minuter innan vi till slut ropade på dig, som om vi behövde få det bekräftat av dig först. Jag ropade: "Torsten, jag tror att vi har hittat ett svärd!" och glömmer aldrig hur du tog fart och hoppade lätt som en hjort över det djupa diket som skiljde åkern från bilvägen. Och visst var det ett svärd från merovingertiden, som nog hade rullat runt i åkern i flera år innan den blev återfunnen av oss (Wickholm & Löwenborg, Muinaistutkija 1/2008). Fortfarande är det här ett av de bästa och mest oväntade arkeologiska fynd jag någonsin gjort. Jag är glad över att jag fick dela den upplevelsen med dig.

Jag minns också när din älskade hustru Helena gick bort och hur förkrossad och ensam du var efter det och hur glad du just då var över vår vänskap. Jag minns också hur genuint glad du blev när jag berättade för dig om mitt nya jobb i Norge. Du kände till universitetsmuseet i Bergen och tyckte att jag skulle passa bra in där. Du var också mycket stödjande då jag tvekade över att lämna min familj i Finland för att följa min dröm. Du oroade dig för vad som skulle hända din arkeologiska boksamling och därför ville du donera ett flertal böcker till mig, men vi hann tyvärr aldrig göra det på grund av pandemin. Det kändes faktiskt extra jobbigt att komma hem till dig under jullovet 2021 för att välja ut böcker när du inte längre fanns där, i ett hem som nu skulle tömmas. Men jag fick äntligen träffa dina söner som du talat så mycket om, vilket glädde mig, även om jag bröt ihop då alla känslor kom svallande över mig. Nu har böckerna fått ett nytt hem i Bergen och jag använder dem ofta. Varje gång jag plockar upp en av dina böcker tänker jag på dig och får tårar i ögonen. Saknar dig!

Kramar och varma hälsningar,
Anna

Salve Torsten!

Näin aloitit usein sähköpostiviestisi. Kirjoittaessani nyt tätä viimeistä kirjettäni sinulle, halusin aloittaa samalla tavalla, sillä ikävöin suuresti näitä tämän tervehdyksen saattamana saapuneita viestejä. Tervehdys siis Torsten, missä ikinä nyt oletkin.

Otin sinuun ensi kertaa yhteyttä tuoreena väitöskirjatutkijana, sillä sinä olet kaivanut Suomen ensimmäiset tunnetut punamultahaudat – väitöskirjani keskeisen tutkimusaineiston – Euran Kolmhaarassa. Sovimme tapaamisesta sähköpostitse ja saavuin luoksesi nauhurin ja muistikirjan kanssa. Varsin pian keskustelumme kuitenkin lähtivät rönsyämään kivikauden haudoista koskemaan Suomen arkeologiaa laajemminkin, eikä kestänyt kauan, kun pohdimme yhdessä perheen ja uran yhdistämistä – ja elämää ja maailmaa yleensäkin. Mainitessani perheeni kerroit, kuinka olit itsekkin kirjoittanut väitöskirjasi lasten pyöriessä jaloissa. Muistelit aikaa positii-visesti, sillä olit nauttinut siitä, että sait olla lastesi lähellä. Näin mielellään muistan sinut – onnellisena ja innostuneena perheesi ja tutkimuksesi parissa.

Tämän ensimmäisen tapaamisen jälkeen aloitimme vuosia kestäneen sähköpostikirjeenvaihdon. Vaikka muistit aina kysellä perheeni kuulumiset, kommentoit tiukalla sävyllä myös kaikki julkaisemani artikkelit ja asetit ne laajempaan, tieteenhistorialliseen kontekstiin. Taustoitit esimerkiksi ”yksinkertainen kuoppahauta”-termiä, jonka käyttöä kivikautisessa kontekstissa kritisoin ensimmäisessä väitös-kirja-artikkelissani (Ahola, *Thanatos* 2/2015). Viestissäsi aiheesta kerroit, että:

(...) Kyllä hautausrituaalista on kirjoitettu silloin kun konkreettiset löydöt ja havainnot ovat antaneet siihen aiheita. Mutta termi on peräisin minuakin vanhemman polven arkeologeilta (Äyräpää, Kivikoski, Meinander), jotka luennoillaan ja keskusteluissa käyttivät sitä vastakohtana ”suppilopikarikulttuurin” ja muiden länsieurooppalaisten nuoremman kivikauden kulttuurien monumentaalisille maanpäällisille dysse- ja käytävähautoille. Se on siis eräänlainen terminus technicus, joka lähinnä tarkoittaa, että hauta oli ’maanalainen’.

Vaikka olen edelleen sitä mieltä, että termin käyttö antaa vääristyneen kuvan, jonka mukaan ”yksinkertaiset metsästäjä-keräilijäyhteisöt” hautasivat vainajansa ”yksinkertaisin menoin”, en olisi voinut ymmärtää sen tieteenhistoriallista taustaa ilman apuasi. Avasit minulle lisäksi, kuinka Suomen arkeologiaan vakiintunut termi ”punamultahauta” syntyi keskusteluissasi professori Meinanderin kanssa: olitte yhdessä seuranneet Nina N. Gurinan esitelmää Olenij Ostrovin kalmiston hautauksista ja pohtineet, että vastaavia hautoja täytyi olla myös Suomessa. Koska orgaaninen aines säilyy Suomen happamassa maaperässä huonosti, päädyitte siihen, että Suomessa tällaiset hautaukset näyttäytyisivät punamullan värittäminä kuopparakenteina. Kolmhaaran kaivauksilla pääsit todistamaan tämän hypoteesin todeksi!

Sähköpostikirjeenvaihdon lisäksi vierailin usein luonasi Pihlajatiellä. Vaikka olin jo saanut Suomen kiviikautisia hautauksia käsittelevän tutkimukseni päätökseen, polkuni johti sinun luoksesi olin sitten kiinnostunut nuorakeraamisesta kulttuurista tai mesoliittisen kiviikauden koristelluista reikäkivistä – sinä olit jo julkaissut aiheesta. Otit minut aina lämpimästi vastaan ja nopeiksi käynneiksi tarkoitetut vierailut venyivät usein tuntien mittaisiksi. Keskustelumme rönsyili ja kerroit minulle pilke silmäkulmassasi muun muassa tapahtumarikkaista kokemuksistasi arkeologisten kenttätöiden parissa. 1960-luvun Eurassa olit esimerkiksi kauhistanut vuokraemäntääsi pitämällä eräästä Kolmhaaran paasiarkkuhaudasta löytynyttä ihmisen leukaluuta yöpöydälläsi. Olit kuitenkin huolissasi leukaluun säilymisestä ja sijoitit sen yöpöydällesi, jotta muistaisit varmasti suihkuttaa siihen päivittäin konservaattorin suosittelemaa Toluol/Paraloid-liuosta. Tätä liuosta tuotiin 1950-luvulla Yhdysvalloista Muinaistieteellisen toimikunnan (nyk. Museovirasto) konservointikäyttöön, ja yhdessä epäilimme sen olevan Kolmhaaran omituisten AMS-tulosten taustalla (ks. Pirjo Uinon kirjoitus tässä numerossa).

Tarvittaessa toimin myös kuriirinasi Museoviraston suuntaan toimittaen sen arkeologisiin kokoelmiin vanhoja kaivauskuvia tai muita dokumentteja. Pohdit usein, minne saisit lahjoitettua mittavan kotikirjastosi ja -arkistosi, enkä useinkaan päässyt poistumaan kodistasi ilman muutamaa kirjaa. Kirjojesi lisäksi sain sinulta käyttöön niin julkaisemattomia radiohiiliajoituksia kuin kaivauskertomuksia ja -dokumentointia tarkentavia tietoja, joita luit minulle ääneen vanhoista kenttäpäiväkirjoistasi. Osasta kaivauksistasi oli olemassa myös ainutlaatuista kaitafilmiaineistoa, jota sain lainata katsottavaksi. Oli upeaa nähdä, kuinka teksteistä ja kuvista tutut kohteet heräsivät filmillä henkiin!

Lähtösi jälkeen kävin vielä kerran katsomassa kotikirjastoasi ja otin mukaani muutaman yhteisiä tutkimusintressejämme käsittelevän teoksen. Kotona huomasin, että olit tehnyt kirjojen marginaaleihin kommentteja. Keskustelumme jatkuu edelleen, Torsten!

Parhain terveisin,
Marja

Kirjoittajat olivat Torsten Edgrenin ystäviä. Marja Ahola on tutkijatohtori Oulun yliopistossa ja Anna Wessman toimii professorina Bergenin yliopistossa Norjassa.

Skribenterna var Torsten Edgrens vänner. Marja Ahola är forskardoktor vid Uleåborgs universitet och Anna Wessman är professor vid Universitetet i Bergen i Norge.